

SOSIAALIOIKEUS

Kaarlo Tuori

Toomas Kotkas

TALENTUM PRO ■ Helsinki 2016

5., uudistettu painos

Copyright © 2016 Talentum Media Oy ja tekijät
Yhteistyössä Lakimiesliiton Kustannus

Kansi: Outi Pallari
Taitto: Marja-Leena Saari

ISBN 978-952-14-2447-2
ISBN 978-952-14-2448-9 (verkkokirja)
ISBN 978-952-14-2470-0 (sähkökirja)

BALTO print
Liettua 2016

Palaute kirjasta: www.talentumshop.fi

Sisällys

SAATESANAT V LAITOKSEEN	V
SAATESANAT IV LAITOKSEEN	VII
SAATESANAT III LAITOKSEEN	IX
SAATESANAT II LAITOKSEEN	XI
SAATESANAT I LAITOKSEEN	XIII
LYHENTEITÄ	XXVII
1 SOSIAALIOIKEUDEN ALA	1
1. Sosiaali oikeus erityisenä oikeudenalana	1
2. Sosiaali oikeus ja sosiaalipolitiikka	8
3. Sosiaali oikeuden aineellinen lainsäädäntö	17
3.1 Toimeentuloturva	18
3.2 Sosiaalihuolto	27
3.3 Terveystenhoolto	30
2 SOSIAALITURVAN HALLINTO- JA TOIMEENPANO-	
ORGANISAATIO	33
1. Sosiaali- ja terveydenhuolto	34
1.1 Sosiaalihuolto	34
1.2 Terveystenhoolto	44
1.3 Järjestämis- ja kustannusvastuun	
jakautuminen kuntien välillä	54
1.4 Yksityiset palvelujen tuottajat sosiaali- ja	
terveydenhuollossa	67

Sisällys

2.	Toimeentuloturva	72
2.1	Kansaneläkelaitos.	72
2.2	Ansioperusteinen eläkevakuutus.	74
2.3	Muu toimeentuloturva	78
3	SOSIAALIOIKEUDEN HISTORIALLINEN KEHITYS	81
1.	Hyvinvointivaltio	81
1.1	Hyvinvointivaltio ja sen tyypit.	81
1.2	Hyvinvointivaltion kehityksen taustatekijät	88
2.	Suomen sosiaali oikeuden kehitys	91
2.1	Taustaksi.	91
2.2	Itsenäistymistä ja kansalaissotaa edeltänyt aika: vaivaishoito ja työväenkysymys	92
2.3	Maailmansotien välinen aika: yhteis- kunnallinen huolto	97
2.4	Toisen maailmansodan jälkeinen aika: institutionaalisen hyvinvointivaltion synty.	106
2.5	Uuden vuosituhannen alkaessa: hyvinvointi- valtiosta sosiaaliseen investointivaltioon?	121
4	SOSIAALIOIKEUDEN LÄHTEET	135
1.	Oikeuslähdeoppi sosiaali oikeudessa	135
2.	Kansallinen lainsäädäntö	145
3.	Kansainväliset sopimukset	150
4.	EU-oikeus	153
5.	Hallinnon virallislähteet	157
5.1	Viranomaisten norminantovalta.	157
5.2	Valtion viranomaisten norminanto kunnallisessa sosiaali- ja terveydenhuollossa	161
5.3	Kuntien ja kuntayhtymien sisäinen norminanto sosiaali- ja terveydenhuollossa.	165
5.4	Viranomaisnormit toimeentuloturvassa	173
5	SOSIAALIOIKEUDEN OIKEUSPERIAATTEET	179
1.	Säännöt, periaatteet ja tavoitteet	179
2.	Yleiset hallinto-oikeudelliset periaatteet	181

3.	Sosiaalioikeuden periaatteiden tasot ja lähteet	189
4.	Sosiaalihuollon oikeusperiaatteet	195
5.	Terveystuollon oikeusperiaatteet	206
6.	Toimeentuloturvan oikeusperiaatteet	210
6	SOSIAALISET OIKEUDET	213
1.	Sosiaalisten oikeuksien käsite ja perustelut	213
2.	Sosiaaliset ihmisoikeudet	220
2.1	Vapausoikeuspainotteiset ja TSS-oikeuspainotteiset sopimukset	220
2.2	KP-sopimuksen ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen merkitys sosiaalisille oikeuksille	223
2.3	TSS-sopimus ja Euroopan sosiaalinen peruskirja	225
2.4	Muita ihmisoikeussopimuksia	235
3.	Perustuslain takaamat sosiaaliset oikeudet	236
3.1	Perusoikeusuudistus	236
3.2	Sosiaalisten perusoikeuksien oikeusvaikutukset	247
3.3	Kuntien asema sosiaalisten perusoikeuksien toteuttamisessa	254
3.4	Oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon	261
3.5	Perustoimeentulon turva	267
3.6	Sosiaalisten etuuksien omaisuudensuoja	280
3.7	Sosiaali- ja terveystuollot, väestön terveyden edistäminen sekä lapsiperheiden tuki	286
3.8	Oikeus asuntoon	291
4.	Tavalliseen lainsäädäntöön perustuvat sosiaaliset oikeudet	294
4.1	Sosiaalisten etuuksien luokittelu	294
4.2	Kunnallisen sosiaalihuollon etuuksien ja niitä koskevan päätöksenteon luonne	299
4.3	Toimeentulotuki	310
4.4	Yleiset sosiaalipalvelut	317
4.5	Lasten päivähoito eli varhaiskasvatus	323

Sisällys

4.6	Lastensuojelu	327
4.7	Vammaispalvelut	329
4.8	Kehitysvammaisten erityishuolto	335
4.9	Päihdehuolto	337
4.10	Terveydenhuolto	339
4.11	Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksut	348
5.	Sosiaalisten oikeuksien henkilöllinen ulottuvuus	352
5.1	Sosiaaliset ihmis- ja perusoikeudet	352
5.2	Tavalliseen lainsäädäntöön perustuvat sosiaaliset oikeudet	354
5.3	EU-oikeuden vaikutus sosiaaliin oikeuksiin	362
5.4	Maahanmuuttajien ja kansainvälistä suojelua hakevien sosiaaliset etuudet	373
7	ETUUSPÄÄTÖKSISSÄ NOUDATETTAVA MENETTELY	379
1.	Hallintolain soveltaminen	379
2.	Asian vireillepano	384
3.	Asian käsittely	397
4.	Päätös sekä sen tiedoksianto ja täytäntöönpano	416
8	MUUTOKSENHAKU ETUUSPÄÄTÖKSIIN JA NIIDEN PYSYVYYS	425
1.	Sosiaali- ja terveydenhuollon säännönmukainen muutoksenhakujärjestelmä	425
1.1	Kunnallinen sosiaalihuolto	426
1.2	Kunnallinen terveydenhuolto	438
2.	Toimeentuloturvan säännönmukainen muutoksenhakujärjestelmä	444
3.	Lainvoimaisten päätösten oikaiseminen ja asian uudelleen käsittely	456
3.1	Hallinto-oikeuden oikeusvoimaoppi	456
3.2	Olosuhteiden muuttuminen etuuspäätöksen jälkeen	458
3.3	Virheellisen päätöksen korjaaminen ja purkaminen sekä asian uudelleen käsittely	462

3.4	Kunnallisiin normeihin perustuvien etuuspäätösten pysyvyys.	472
4.	Hallintoriita- ja vahingonkorvausmenettelyt	477
9	AIHEETTOMASTI MAKSETTUJEN ETUUKSIEN TAKAISINPERINTÄ	481
1.	Takaisinperintä- ja takaisinmaksuvelvollisuus	481
2.	Takaisinperinnästä luopuminen	490
2.1	Takaisinperinnästä luopumisen sääntely	490
2.2	Kohtuusarviointi	493
3.	Takaisinperinnässä noudatettava menettely	498
3.1	Takaisinperintäpäätöstä edeltävät toimenpiteet	498
3.2	Takaisinperintäpäätös	499
3.3	Takaisinperintäpäätöksen täytäntöönpano.	502
10	TAHDOSTA RIIPPUMATTOMAT TOIMENPITEET	507
1.	Itsemääräämisen periaate	507
2.	Tietoon perustuvan suostumuksen periaate terveydenhuollossa	518
3.	Itsemääräämisperiaate sosiaalihuollossa	542
4.	Tahdosta riippumaton psykiatrinen hoito	551
5.	Tartuntatautien vastustaminen	577
6.	Tahdosta riippumaton päihdehuolto	587
7.	Tahdosta riippumaton kehitysvammaisten erityishuolto	594
8.	Tahdosta riippumaton lastensuojelu	600
9.	Laitoksissa olevien asema	641
9.1	Yleiset lähtökohdat	641
9.2	Perusoikeusrajoitukset psykiatrisessa hoidossa.	652
9.3	Perusoikeusrajoitukset lastensuojelun laitoshuollossa	665

Sisällys

9.4	Perusoikeusrajoitukset kehitysvammaisten erityishuollossa	677
9.5	Muu laitoshoido	690
10.	Muutoksenhaku	698
10.1	Tuomioistuinkäsittely tahdosta riippumattomissa toimenpiteissä	698
10.2	Valituskelpoiset päätökset	700
10.3	Valitusoikeus	710
10.4	Valitusmenettelyn erityispiirteitä	713
10.5	Ylimääräinen muutoksenhaku	719
10.6	Rikossyyte ja vahingonkorvaus	719
11	JULKISUUS JA SALASSAPITO	723
1.	Luottamuksellisuuden periaate	723
2.	Julkisuuslainsäädännön soveltamisala	732
3.	Salassapitovelvollisuus	741
3.1	Asiakirjasalaisuuden säilyttämisvelvollisuus ja vaitiovelvollisuus	741
3.2	Salassapitovelvollisuuden sitoma henkilöpiiri	742
3.3	Salassapitovelvollisuuden asiallinen ulottuvuus	743
3.4	Salassapitovelvollisuuden jatkuminen	748
4.	Asianosaisen ja asiakkaan oikeus saada tietoja	748
5.	Salassa pidettävien tietojen antaminen muille kuin asianosaiselle ja asiakkaalle	763
5.1	Lähtökohdat	763
5.2	Asianosaisen suostumus	763
5.3	Tietojen antaminen muissa tilanteissa	767
5.3.1	Julkisuuslain yleiset säännökset	767
5.3.2	Tietojen antaminen tuomioistuimille ja poliisille	770
5.3.3	Sosiaalihuollon erityissäännökset	775
5.3.4	Potilaslain erityissäännökset	784
5.3.5	Toimeentuloturvan erityissäännökset	790

6.	Seuraamukset salassapitovelvollisuuden rikkomisesta	791
7.	Henkilötietojen käsittely	792
12	SOSIAALITURVAJÄRJESTELMÄN VALVONTA.	805
1.	Valvonnan muodot	805
2.	Sosiaali- ja terveydenhuollon valvonta	807
3.	Sosiaaliturvalaitosten valvonta	824
4.	Hallintokantelu ja muistutus	827
5.	Kuluttajansuoja ja sopimusoikeus	835
6.	Ihmisoikeussopimukseen perustuva valvonta	837
	KIRJALLISUUS	841
	OIKEUSTAPAUKSET	857
	ASIAHAKEMISTO	865